

Nabatî Toplumunda Kadın*

Woman in the Nabataean Society

Mahdi Alzoubi, Eyad al Masri ve Fardous al Ajlouny

Hashemite University

Zerka / Ürdün

Çeviren / Translated by

Semanur Diniz Aşçı

Doktorant, Ankara Üniversitesi, İslam Tarihi Ana Bilim Dalı
PhD Candidate, Ankara University, Department of Islamic History
Ankara / Turkey

dinizsemanur@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5839-5178>

Makale Bilgisi / Article Information

* Mahdi Alzoubi, Eyad al Masri ve Fardous al Ajlouny. "Woman in the Nabataean Society".
Mediterranean Archaeology and Archaeometry 13/1 (2013), 153-160.

Makale Türü: Çeviri / **Article Type:** Translated Article

Geliş Tarihi: 7 Haziran 2024 / **Date Received:** 7 June 2024

Kabul Tarihi: 14 Aralık 2024 / **Date Accepted:** 14 December 2024

Yayın Tarihi: 15 Aralık 2024 / **Date Published:** 15 December 2024

Yayın Sezonu: Aralık 2024 / **Pub Date Season:** December 2024

Atıf: Alzoubi, Mahdi, vd. "Nabatî Toplumunda Kadın". çev. Semanur Diniz Aşçı. *Akademik Siyer Dergisi* Cahiliye Özel Sayısı (2024), 214-226.
<https://doi.org/10.47169/samer.1497287>

İntihal: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/samer> **e-mail:** akademiksiyerdergisi@ksu.edu.tr

Copyright © Published by KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

KSU Sirah Researches Application and Research Center

Kahramanmaraş 46100 Turkey

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Bu makale, antik Nabatî toplumundaki kadınların bilhassa siyasî, hukukî ve sosyal alandaki rollerini, bazı epigrafik ve arkeolojik delillere atıfta bulunarak incelemektedir. Nabatî toplumuna dair malumatın çoğu, Greko-Romen kültürüne ait yazılı kaynaklara dayanır ve bunlar her zaman tarafsız değildi. Zira epigrafik ve arkeolojik kaynaklar bize, Nabatî kadınların siyasette, ayin faaliyetlerinde, sosyal hayattaki yerlerini, kıyafetlerini ve mücevheratını ve onların mülkiyet haklarını daha iyi anlamamıza imkân sağlayan yeni bilgiler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nabatîler, Nabatî Kadınlar, Epigrafi, Arkeolojik, Âyin, Ulûhiyet.

Abstract

This paper studies the role the women played in ancient Nabataean society in particular in legal, political and social life, in reference to some epigraphic and archaeological evidences. Most of the information concerning Nabataean society come from Greco-Roman written resources and were not always unbiased. Therefore, the epigraphic and archaeological resources provide us with new information that leads us to a better understanding of the Nabataean woman in politics, ritual activities, social life, costumes and jewelry and her property rights.

Keywords: Nabataean, Nabataean woman, Epigraphy, Archaeological, Ritual, Divinity.

GİRİŞ

Nabatîler ve onların değerli kültürleri hakkında artarak devam eden araştırma ve kazılara rağmen anavatanları, detaylı kronolojileri, yükseliş ve çöküş dönemleri hatta Güney Ürdün'e tam olarak ne zaman girdiklerine dair pek çok soru hala cevapsızdır. Maalesef Nabatîler kendi tarihlerini yazmada yetersiz kalmışlardır. Bıraktıkları binlerce yazıt arasında, onların diğer milletlere karşı üstünlüklerini ve hakimiyetlerini doğrudan anlatan bir metin bulunmamaktadır. Dört binden fazla Nabatî Aramice yazıt yerli nüfustan değerli müşahitlikler sunar fakat bunların çoğu en fazla basit formüller içeren kısa ve öz duvar yazılarıdır. Bunlar içerisinde daha uzun yazılı metinler ise türbe kitabeleridir. Sonuç olarak, Nabatîler hakkındaki bilgiler hala büyük ölçüde Romalılar ve Yunanlılar gibi diğer milletlerin oluşturduğu tasvirlerle bağlıdır.¹ Ancak bu kaynakların her zaman güvenilir olduğu söylenemez.² Bu farklı kaynaklara göre Nabatîler milattan önce birinci binyılın ortalarında, Neo-Babil döneminde Güney Ürdün'e göç etmiş olabilirler. M.Ö. 552'de Nabonidus'un hükümdarlığı döneminde Güney Ürdün'de yaşamakta olan Edomlular ile Neo-Babililer arasında sorunlar yaşanmıştı. Edomlular, Neo-Babililer tarafından yağma ve saldırılara maruz kalmışlardır. Böylece Edom halkı, Hebron [el-Halil] ile Beerşeba [Bî'rü's-Seb'a] arasında kalan Arap Vadisi'nin batısına sürgün edilmiştir.³ Nabatîler ise bu dönemde herhangi bir mukavemetle karşılaşmadan Edom'a girmiştir.⁴ Bu kaynaklar, Nabatîlerin o dönemdeki göçebe yaşantılarını teyit etmektedir. Onlardan etnik bir grup olarak bahseden ilk referans, M.Ö. 312'de Seleukos lideri Antigonos ile Nabatîler arasındaki savaşı anlatan Diodorus'un kayıtlarında yer almaktadır. Diodorus'un tüm bu kayıtları da o dönemdeki göçebe yaşam tarzını doğrulamaktadır. Nabatîler hakkındaki bilgilerimiz onların yerleşik hayata geçmeleriyle daha da netleşmeye başlamıştır. Yerleşik hayata geçişe dair en eski kesin kanıtlar, M.Ö. ikinci yüzyılın sonu veya birinci yüzyılın başlarına gelir. Bu dönem, bölgede Seleukosların varlığının zayıflamasıyla birlikte bazı yerel güçlerin yükselişine ve Hindistan ile Güney Arabistan arasındaki doğrudan ticaret yolunun keşfi sayesinde Ptolemaios dünyasında uzun mesafeli ticaretin artmasına tanıklık eder. Bu durum, Seleukosların bıraktığı boşluğu doldurmak ve uzun mesafeli ticarete Ptolemaioslarla rekabet etmek amacıyla Nabatîlerin Petra'ya yerleşmelerine bir motivasyon kaynağı olmuş olabilir.⁵

Nabatî yazıtları, özellikle türbe kitabeleri ve Nahal Hever ile En Gedi'den gelen Nabatî Ölü Deniz yazmaları, Nabatî toplumunun çeşitli yönleri hakkındaki bilgimizi derinleştirir.

Bu çalışmanın temel amacı, Nabatî toplumundaki kadınların yazıtlar, sikkeler ve heykeller vasıtasıyla tespit edilen hukukî, dinî ve sosyal alanlardaki rollerine daha fazla ışık tutmaktır. Bu arkeolojik kalıntılar, kadının siyasette, dinde ve ailede oynadığı rolü doğrudan veya dolaylı olarak

¹ Schmit-K. Korte, *Die Nabatäer, Spuren einer Arabischen Kultur der Antike*, (Veröffentlichung der Deutsch-Jordanischen Gesellschaft, 1977), 6.

² Helay, 1993.

³ Schmit-Korte, *Die Nabatäer*, 10.

⁴ F. Zayadine, "Notizen zur frühen Geschichte und zum Königreich der Nabatäer. Notes on the Early History and the Kingdom of the Nabataeans in Michael Kühnental und Helga Fischer", *Petra, die Restaurierung der Grabfassaden Arbeitshete des bayerischen Landesamtes für denkmalpflege*, (2000), 52.

⁵ Schmid, (2001).

ortaya koymaktadır. Ayrıca, Nabatî kadınların moda ve güzellik gibi bazı ilgi alanlarına da dikkat çekmektedir.

1. KADIN VE SİYASET

Nabatî yazıtları, sikkeleri ve bazı tarihi kaynaklarından hareketle, Nabatî kadınların siyasî hayatta güçlü bir mevcudiyeti olduğu görülmektedir. Bu kaynaklar, kadınların siyasî hayatta oynadıkları kati rol ve uyguladıkları gücün niteliği hakkında ayrıntılı bilgi vermese de kadınların siyasî alanda iyi bir statü kazandıkları anlaşılmaktadır.

Örneğin, Nabatî yazıtlarında kraliçe isimleri sıklıkla kaydedilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır: IV. Aretas'ın (M.Ö. 9 yılından itibaren) eşi olan Khaldw, IV. Aretas'ın ikinci eşi olan Shaqylat (M.Ö. 18/19'dan itibaren), II. Malecus'un eşi II. Shaqylat (M.S. 40-70), Phasal, II. Rabel'in annesi Shagylat, II. Rabel'in eşi Gamlat ve II. Rabel'in ikinci eşi olan Hagrwth. Bu kadınlar, Nabatî sikkelerinde ve yazıtlarında en çok adı geçen kadınlardır.⁶

Nabatî yazıtlarında, kadınların "mlk" (kral) kelimesinin dişil formu olan "mlkt" unvanını taşıdığını belirtilmiştir.⁷ Diğer yazıtlar ise protokol unvanları olabileceği düşünülen "...t mlkw" "kralın kız kardeşi" unvanını ortaya koymuştur.

IV. Aretas döneminde, saltanatı altındaki kraliçeler kız kardeşleri Huldu ve Shuqailat idi. Tarihçiler, "kız kardeş" teriminin bu iki kadının gerçekten kız kardeşi mi yoksa sadece dişiliklerini mi ifade ettiğini tartışmışlardır. Bazı tarihçiler ayrıca onların, IV. Aretas ile evli olup olmadığını da merak etmişlerdir.⁸ Ancak bu kadınların esasen kralın kız kardeşleri veya eşleri olup olmadığını, kardeş olduklarını yahut kralla evli olup olmadıklarını belirten hiçbir kayıt bulunmamaktadır. Hatta bazıları, bu kadınların sikkelerde görünmesinin belki de sadece kraliyet ailesinden birinin isteği sebebiyle olduğunu düşünmüşlerdir.⁹ Ancak "Kraliçe" ve "Kraliçenin kız kardeşi" unvanları Nabatî kadınlarına verilen yüksek siyasî unvanları ifade etmektedir.

Bazı kraliçelerin isimleri de Nabatî sikkelerinde kaydedilmiş, diğerleri ise kraliçe figürünü protokol unvanı olan "mlkt" ibaresiyle yan yana göstermiştir. Nabatî sikkelerde, kralın yanında kraliçe büstü, sikkenin bir yüzünde sadece kraliçe büstü ve yine sikkenin bir yüzünde tek başına ayakta duran kraliçe olmak üzere üç farklı figür tipi dikkat çekmektedir.¹⁰

Kraliçe figürlerine, kartal, bol taneli defne salkımı, buğday başakları, nar, palmiye yaprağı sapı ve avuç içi gibi belirli bitki ve hayvan sembolleri de eşlik etmekteydi (al-Rawhneh, 2002). Bu sanatsal

⁶ N. Glueck, *The Story of the Nabataeans, deities and dolphins*, (New York: Farrar, Straus and Giroux, 1965); Milik-J. Starcky, *Inscriptions récemment découvertes à Petra*, *AdAJ*, 20 (1975), 112-115; Y. Meshorer, *Nabataean Coins*, Jerusalem: In *Qedem*, (1975), III/ 78-79.

⁷ Hotijzer-Jongeling, (1995), II/634.

⁸ E. Abbas, *Al-hadharah al-Nabtayyah*, (Amman: Dar al-Shoroq, 1987).

⁹ Abbas, *Al-hadharah al-Nabtayyah*.

¹⁰ M. al-Rawhneh, *Ahed al Rabeth al-Rabec, dirash Khasah fi majmouCah men al maskukat al nabtayyah*, (Amman: Bait al-Anbat 1, 2002), 9/34.

semboller, kral ve kraliçelerin halkına sağladığı refah ve barışla ilişkilendirilirdi. Ayrıca kadınların, halklarına barış ve refah sağlamadaki önemini belirtirdi.¹¹

Bazı tarihî ve arkeolojik kaynaklar, Nabatî kraliçelerin siyasette söz sahibi olduklarına ve krallığın tahtını ele geçirdikleri bir dönemin olduğuna da işaret etmektedir. Nitekim M.S. 40-70 yılları arasında II. Malecus'un eşi olan Shaqylat, son Nabatî kralı olan oğlu II. Rabel henüz gençken Nabatî tahtının nâibi olmuştur.¹²

Nabatîler, aynı zamanda, siyasi ilişkileri güçlendirmek ve barışı sağlamak amacıyla kızlarını diğer milletlerin liderleriyle evlendirmişlerdir. Kral IV. Aretas'ın kızının Hirodes Antipa ile evliliği en meşhurlarından biridir.¹³ Ayrıca Antipater'in bir Nabatî prensesiyle evliliği, Makkabilerle olan bazı siyasi meselelerde etkili olmuştur.¹⁴

Yukarıda bahsedilen tüm arkeolojik kanıtlar, bir kraliçe veya bir nâibe olarak siyasi hayatta kadınların önemine açıklık getirmemize imkân sağlar. al-Fasi, M.S. birinci yüzyılın sonlarından itibaren Nabatî kadınların siyasi ve sosyal hayatta kayda değer bir konuma sahip olduklarına işaret eder.¹⁵

2. KADIN VE DİN

Nabatî sanatı ve yazıtları antik Nabatî toplumunda kadınların, âyinlerin çoğuna ve festivallere katıldığını göstermektedir. Kadınlar, Nabatî tapınaklarındaki dinî faaliyetlere sıklıkla katılmışlardır. Hatta önemli tanrıların bazıları da kadındır.

2.1. Kadın ve Dinî Faaliyetler

Glueck, Nabatî kadınların erkekler gibi tapınağı ziyaret etme hakkına sahip olduklarını, bu durumun örneğin, Khirbet Tin Nur'daki tapınakta olduğu gibi, anakentlerin tapınaklarında olduğu kadar diğer bölgelerde de geçerli olduğunu belirtir. Ayrıca o, kadınların doğurganlık törenlerine katıldığını ve tapınak için kurbanlar sunduğunu da söyler.¹⁶

Tarihçi Strabo coğrafya kitabında, Nabatîlerin yaklaşık otuz kişilik dinî ziyafetler düzenlediğini ve her ziyafette de şarkı söyleyen iki kadın bulunduğunu belirtir.¹⁷ Arkeolojik kazılarda, doğal olarak tapınaklara eklenmiş olan bazı ziyafet yerleri ortaya çıkarılmıştır.¹⁸

Petra'dan bir terrakotta [pişmiş toprak, kil] figür, tapınaklardaki âyinlere kadın şarkıcıların katıldığını teyit etmektedir. Bu terrakotta figür, üç şarkıcıyı (iki kadın ve bir erkek) içerir. İlk kadın

¹¹ al-Rawhneh, *Ahed al hareth al-Rabec*, 101.

¹² Abbas, *Al-hadharah al-Nabtayyah*, 67.

¹³ Abbas, *Al-hadharah al-Nabtayyah*, 64.

¹⁴ Starcky, (1969), 6.

¹⁵ H. al-Fasi, "Malekat al-Anbat", *Adumatu* 16 (2007), 26-40.

¹⁶ Glueck, *The Story of the Nabataeans*.

¹⁷ Strabo, *The Geography of Strabo*, trans: Horas Jones, (VII. London: William Heinemann Ltd, 1966), XVI/26.

¹⁸ Glueck, *The Story of the Nabataeans*, 190.

beş telli bir gitar çalarken, ikinci kadın telleri olan başka bir müzik aleti çalmaktadır (Şekil 1).¹⁹ Bu, Nabatî kadınların erkek rahiplerle birlikte tapınakta çalıştığını gösterebilir.

Şekil 1. Nabatî Müzisyenleri (Almasri 1997).

2.1. Kadın ve Ulûhiyet

Nabatî tanrılar âleminde tanrıçalar çok merkezi bir role sahipti. Örneğin, ana tanrıça Lat, Nabatîlerin inançlarında dünyayı temsil etmekteydi. Uzza da Nabatîler için ana tanrıçaydı ve genellikle Venüs gezegeni ile ilişkilendirilirdi. Yenilenebilir tanrıça Atargatis, aşk ve doğurganlığın sembolü olarak kabul edilirdi ve aynı zamanda Zodyak'ın da tanrıçasıydı.²⁰

Kader veya kısmet tanrıçası Manat, Nabatî yazıtlarında sıklıkla anılmıştır. Yukarıda bahsedilen tanrıçalar, doğurganlık ve annelik kavramlarıyla, hayatı yenileyebilme ya da hayat verebilme yeteneğiyle ilişkilendirilmelerinden dolayı benzeri Nabatî tanrılarında ayrılmaktadır.

Nabatîler, tanrıçaları genellikle bir kadın şeklinde tasvir etmişlerdir. Bu durum, farklı Nabatî şehirlerinde bulunan sayısız pişmiş kil figürinler, anıt ve heykellerin varlığıyla kanıtlanmıştır. Bu kalıntılar, Nabatîlerin ibadetlerinde kullanılmış ve âyinlerin önemli bir parçasını oluşturmuştur.

Birçok figürin ve heykel çoğunlukla çıplak kadın olarak tasvir edilmiş ve bunlarda doğurganlık ve lütuf için dua edildiğini gösteren bazı jest ve mimikler bulunmaktadır.²¹ Esasen doğurganlık ve ana tanrıça figürinleri üretme geleneği Paleolitik Çağlara kadar uzanmaktadır. İnsanlar, tarih öncesi çağlardan beri ölümsüzlük ve doğurganlık fikirleriyle meşgul olmuşlardır.²²

¹⁹ E. al-Masri, *Tamatheel Alalyhah Al-nabtattyah Sematuha Wa Khasaeyuha*, (Bagdad: Bagdad University, Ph.D. Dissertation, 1997).

²⁰ al-Fasi, "Malekat al-Anbat", 221.

²¹ L. al-Khoury, *The Nabataean Terracota Figurines*, (BAR International Series 1034, 2002), 1-30.

²² Janson, (1977), Şekil 16, 24, 27.

Daha önce belirtildiği gibi figürinler genellikle cinsel organlara veya karın, kalça, göğüs, uyluk ve vulva gibi vücudun alt kısmına büyük vurgu yaparak çıplak kadınlar şeklinde biçimlendirilmiştir. Antik Yakın Doğu'da bu tür figürinler sıkça üretilmektedir. Bu sürekli tasvirlerden bazıları, hamile bir kadın, doğum yapan bir kadın veya çocuklarını emziren kadınlardır. Elleriyle göğüslerini tutan bir kadın figürünü de antik sanat alanında sık görülen bir manzardır²³ Antik çağlarda çıplak kadınlara vurgu yapılması, iki temel kavramla ilişkilendirilmiştir: güzellik ve doğurganlık. Bu geleneğin Paleolitik Çağlardan Nabatîler dönemine kadar devam etmesi insanların doğurganlık, lütuf ve refah dünyasında kadının rolüne olan inançlarının güçlü bir göstergesidir.

Petra veya diğer Nabatî şehirlerinde Yunan tanrıçası Afrodit'in temsili- vücudunun üst kısmının çıplak olması- Nabatîlerin güzellik ve doğurganlığa büyük önem verdiklerini vurgular. Bu değerler, özellikle tanrıçalarla ilişkilendirilmektedir. Bu durum, kadınların Nabatî toplumunda oynadığı merkezi rolü göstermektedir. Bunun yanında, birkaç heykel de Mısır tanrıçası İsis'in kocasını kaybetmesinin ardından yaşadığı üzüntüyü yansıtmaktadır. İsis ya yuvarlak ya da Petra'nın cephelerine oyma olarak rölyef heykel olarak şekillendirilmiştir.²⁴

Bu tür temsiller ise Nabatîlerin evlilik ilişkisine ve eşlerin sadakatine olan güçlü inançlarını yansıtmaktadır. Ayrıca Nabatîler belirli tapınaklarda ortaya çıkmış büyük taş heykeller de üretmişlerdir. Bu heykellerin çoğu, doğurganlık ile ilişkilendirilmiştir. Khirbet Tin Nur Tapınağı'nda, tanrıça Atargatis'in üst kısmı yapılmıştı. Vücudunun bir kısmı doğurganlık sembolü olarak bilinen üzüm yaprakları ile kaplanmıştır. Doğurganlığı vurgulayan göğüsleri ise açıktı. Göğüsler, dişiliği temsil eden organlardır ve açık bir doğurganlık sembolüdür. Atargatis'i temsil eden diğer heykel örneklerinde bazen nar, incir, buğday taneleri kullanılırken bazen de balıklar gibi diğer doğurganlık sembolleri kullanılmıştır.²⁵ Petra'daki hazine binasının ikinci katındaki asıl heykel, doğurganlık ve refah boynuzunu sol eliyle tutan bir kadın şeklinde Uzza'yı temsil etmektedir. Yunanistan'da doğurganlığı temsil eden aynı tanrıça Tyche idi ve bu heykel, Nabatî heykeltçiliğinde de görülmektedir. Yine Mısır tanrıçası İsis sık sık Nabatî sanatında temsil edilmiştir. Doğurganlık ve refah boynuzunu tutan başka bir heykel yine Petra'da bulunmuştur. Bu heykelin amacı da Petra şehrine zarafet ve refah kazandırmaktır.²⁶

3. KADIN VE SOSYAL HAYAT

Heykeller ve yazıtlar da dahil farklı arkeolojik kanıtların gösterdiği üzere, Nabatî toplumunda kadınlar iyi bir statü edinmişlerdir. Heykeller, kadınların prestijli statüsünü yansıtan geleneksel kadın kıyafetlerini ve takılarını sergilemektedir. Nabatî yazıtları ile özellikle Higra'dan gelen türbe yazıtları ve Nabatî Ölü Deniz yazmaları, kadınların mülkiyet hakları, yasal hakları ve ticari hakları konusunda önemli bilgiler vermektedir.

3.1. Kıyafet ve Mücevherat

²³ al-Khourî, *The Nabataean Terracota Figurines*, 9.

²⁴ al-Khourî, *The Nabataean Terracota Figurines*, 33-43.

²⁵ Glueck, *The Story of the Nabataeans*, 1, 25, 31.

²⁶ Glueck, *The Story of the Nabataeans*, 185.

Nabatîlerin şehirlerinde yapılan arkeolojik kazılarda, kadınların sosyal yaşantısına ışık tutan kıyafet, mücevherat ve takılar da dahil olmak üzere birçok eser bulunmuştur. Farklı şekillerde çeşitli takı parçaları, kadınları temsil eden bazı Nabatî toprak figürinleri, sikkeler ve farklı Nabatî şehirlerindeki arkeolojik kazılarda bulunan duvar resimleri, antik Nabatî toplumundaki kadınların statüsünü göstermekteydi.

Farklı sosyal sınıflara ait Nabatî kadınların en sık kullandıkları aksesuarlar arasında taçlar, küpeler, burun halkaları, kolyeler, gerdanlık, fibula²⁷, kuşaklar, yüzükler, el bilezikleri, pazıbentler²⁸ ve halhallar mevcuttu.

Nabatî kadınların kıyafetleri ve aksesuarları, kadının sosyal ve siyasî konumlarına işaret etmekteydi. Taçlar sadece kraliyet ailesinden kadınlar tarafından kullanılırken, elmaslar yüksek sosyal statüye sahip kadınlar tarafından, yüzükler ve bilezikler ise tüm kadınlar tarafından kullanılmaktaydı.

Nabatîlere ait sikke ve figürinlerde, kadınların geleneksel kıyafetleri görülmekteydi (Şekil 2); bu arkeolojik kalıntılar, iki tür geleneksel kıyafet hakkında bilgi vermekteydi. Birincisi altın bir küpe üzerinde uzun, kıvrık bir şeritti,²⁹ ikincisi boru şeklinde bir kumaş olup üst kısmı yaklaşık yarısına kadar içe katlanarak borunun üst kısmı bele, alt kısmı ise ayak bileklerine kadar uzanmaktadır (Şekil 3,4).³⁰ Bazı figürinlerde görüldüğü üzere, kadınlara özel bir saç stili vardı. Kadınlar genellikle lüks kolyeler, kemerler ve bilezikler takmışlardı (Şekil 5).³¹

Petra'daki ve diğer Nabatî şehirlerindeki birkaç Nabatî heykelinde yer alan farklı kıyafet ve takılar, sosyal sınıfların farklılığına işaret etmekteydi. Örneğin taç, Nabatî kadının yüksek sosyal konumunu temsil eden en önemli aksesuarlardan biri olarak görülmekteydi.

Şekil 2. Kraliçe Shaqulat'a Ait Sikkeler M.Ö. 9

²⁷ [İşlenmiş broş veya toka.]

²⁸ [Kolun üst kısmına takılan aksesuar.]

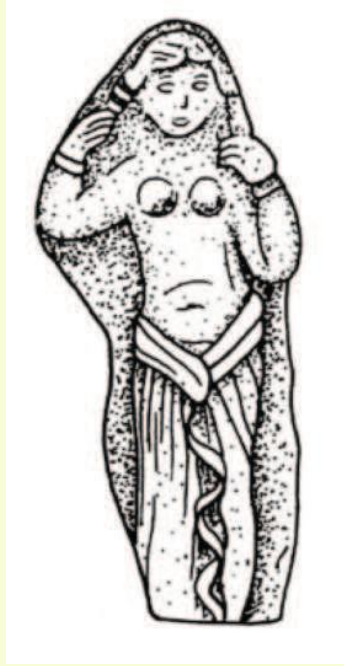
²⁹ Z. al-Muheisen, *Khirbet edh-dharikh, from Nabataeans to Early islam*, (Amman: Commercial Press Company, 2002).

³⁰ Glueck, *The Story of the Nabataeans*, 188 (a, b), 189 (a, b).

³¹ al-Muheisen, *Khirbet edh-dharikh*.

Şekil 3. Afrodit Anadyomen'e ait Pişmiş Toprak Figürleri

Şekil 4. İsis Pişmiş Toprak Figürleri, Petre (Almasri 1997).

Şekil 5. Burun Halkası, Avdat (al-Musheisen vd.).

3.2. Kadınların Mülkiyet Hakları

Nabatî yazıtları, kadınların mülkiyet haklarıyla ilgili ilginç veriler sunmaktadır. Nabatî türbe kitabeleri, mülkiyet hakkı açısından erkek ve kadın arasındaki eşitliği göstermektedir.

Türbelerin cephelerine kazınmış türbe kitabeleri, kadınların miras ve mallarını tasarruf hakkıyla alakalı bilgi vermektedir. Türbe kitabeleri, bazı hukukî yönlerine işaret eden doğrudan kanıtlar sunmaktaydı. Bunlar türbe sahibinin bildirilmesini içerir, miras dağılımı ve kadın hakları gibi Nabatî hukuk geleneğinin belirli yönleri hakkında belirli hükümler için özel bulgular sunar.³² Türbe kitabeleri, kadınların miras haklarıyla ilgili malumat vermekteydi. Mesela bir kadının eş, kız, kız kardeş, teyze ve torun olarak türbe sahibi olma hakkı vardı.³³

Bazı kitabeler, bir kadının türbeye sahip olma konusunda erkekle ortak olduğunu gösterirdi. Diğer kitabeler de kadının türbenin tamamına sahip olduğunu doğrulamaktaydı.³⁴ Bu kitabeler, kadınların türbeleri kısıtlama olmaksızın kullanma hakkının olduğuna işaret etmekte ve Nabatî kadınların bağımsız yasal kişiliklere sahip olduğunu vurgulamaktaydı. Bu gerçeği teyit eden yazıtlardan biri de CIS II 204 numaralı yazıttır; bu yazıt, bir erkeğin eşine yaptığı bir bağış ilanını içermektedir.³⁵ Nabatî türbe yazıtları, genel olarak Nabatî kadınların yasal mirasçı olarak erkeklerle aynı haklara sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, kadınların kendi türbelerini yapma hakkına da sahip oldukları belirtilmiştir.³⁶

Ölü Deniz yazmalarından birinde, bir çift arasında borç alma sözleşmesinin olduğu görülmekteydi. Amatisi, kocası Muqimu'ya 150 gümüş parça ödünç vermiş ve bunu kendi haklarını garanti altına alan bir borç alma sözleşmesine kaydetmişti.³⁷ Bu sözleşme, Nabatî kadınların sahip olduğu hakları doğrulayarak aynı zamanda bağımsız bir yasal kişiliğe sahip olduğunu ortaya koymaktaydı.

Nabatî Ölü Deniz yazmaları, kadınların ekonomik faaliyetlerde de etkin katılımını göstermektedir. Nahal Hever'deki yazıtlardan sonra, Nabatî kadınların hurma ağaçları bahçelerinin sahibi oldukları ve bu bahçeler üzerinde mutlak kullanım haklarının kendilerine ait olduğu bilgisine ulaşılmaktaydı. Kadınlar hurma ağaçları bahçelerini erkekler için satın almışlar ve sözleşmeyi kendileri imzalamışlardı. Bu sözleşmeler, Nabatî kadınların ticarî faaliyetlere katılımını net bir şekilde ortaya koymakta ve bağımsız bir yasal kişiliğe sahip olduklarını göstermekteydi.

Nabatî toplumu içerisindeki kadın iş gücüne ilişkin doğrudan bir kanıtımız olmamakla birlikte, bazı kadın isimlerinde yer alan ima ve işaretler bulunmaktadır; Hatebat, 'mat ve qaynat isimleri,

³² M. Abdelaziz, "Notes on the Nabataean Legal Inscriptions", *Dirasat Human Sciences Studies* 43 (2005), 118-129.

³³ "Sectio Secunda: Nabataean Inscriptions". *CIS II Corpus Inscriptionum Semiticarum*, (Paris: 1907), 219.

³⁴ "Sectio Secunda: Nabataean Inscriptions", 213.

³⁵ Örnekler için bk. "Sectio Secunda: Nabataean Inscriptions, 198, 200, 203, 205, 211, 223, 224.

³⁶ "Sectio Secunda: Nabataean Inscriptions", 204.

³⁷ A. Yardeni, *Text-book of Aramaic, hebrew and Nabataean- documentary Texts from The Judaeen desert*, (The Hebrew University, The Ben-Zion Dinur Center for Research in Jewish History, 2000), 271-277; Abdelaziz, "Notes on the Nabataean Legal Inscriptions", 169.

meslek adlarını ifade eden kadın isimleridir. Bu durumun kadınların bu işlerde çalıştığını mı yoksa bunların sadece kişisel isimler mi olduğunu açıkça söylemek mümkün değildir.³⁸

SONUÇ

Bu çalışmada belirtilen arkeolojik kanıtlara dayanarak kadınların Nabatî toplumunda iyi bir statü elde ettiği anlaşılmaktadır. Bazı yazıtların gösterdiği gibi, Nabatî kadınlar hayatın birçok yönünde erkeklerle eşit konumdaydı. Toprak sahibi olabilir, kendi mülklerini yönetebilir ve mahkeme davalarında kendilerini temsil edebilirlerdi. Ulûhiyet anlayışında, bir dizi tanrıçaları vardı ve onlar genellikle yaşam ve doğurganlıkla ilişkilendirilirdi.

Kadınların rolü, Nabatîlerin göçebe hayattan yerleşik hayata geçişiyle gelişmişti. Bazı tarihi kaynaklar, art arda gelen hükümdarların saltanatları sırasında kadınların rollerinin gelişimini göstermektedir. Nabatî heykelciliğinde gösterildiği gibi kadın, tanrıça, kraliçe, rahibe ve müzisyen gibi birçok rol oynamıştır. Kadınların rolü, IV. Aretas'ın saltanatı döneminde (M.Ö. 9- M.S. 40) zirvedeydi.

³⁸ Maani, (2008), 59-60.

KAYNAKÇA

- Abbas, E. *Al-hadharah al-Nabtayyah*. Amman: Dar al-Shorooq, 1987.
- Abdelaziz, M. "Notes on the Nabataean Legal Inscriptions". *Dirasat Human Sciences Studies* 43 (2005), 118-129.
- Abdelaziz, M. *Les Formules Juridiques Dans Les Inscriptions Nabatéennes*. Paris: E.P.H.E à la Sorbonne, Ph.D. Dissertation, 2001.
- al-Fasi, H. "Malekat al-Anbat". *Adumatu* 16 (2007), 26-40.
- al-Khoury, L. *The Nabataean Terracota Figurines*. BAR International Series 1034, 2002.
- al-Masri, E. *Tamatheel Alalyhah Al-nabtayyah Sematuha Wa Khasaeyuha*. Bagdad: Bagdad University, Ph.D. Dissertation, 1997.
- al-Muheisen, Z. *Khirbet edh-dharrah, from Nabataeans to Early islam*. Amman: Commercial Press Company, 2002.
- al-Rawhneh, M. *Ahed al hareth al-Rabec, dirash Khasah fi majmoucah men al maskukat al nabtayyah*. Amman: Bait al-Anbat (1), 2002.
- Colledge, M. *The Art of Palmyra*. London: Thames-Hudson, 1976.
- Glueck, N. *The Story of the Nabataeans, deities and dolphins*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1965.
- Harding, Lankester. "Recent Discoveries in Jordan". *The Palestine Exploration Quarterly* 90 (1958), 6-18.
- Janson, H. W.- Jason, J. *History of Art for Young People*. New York: Harry, N. Abrams, 2, 1977.
- Jaussen, A. J.- Savignac, R. *Mission Archéologique en Arabie I 1907*. Paris: Publication de la Société Fouilles Archéologiques, 1909.
- Khairy, N. "The Petra Excavations". *In Kommission Bei Otto Harrassowitz* 1, 1981.
- Maani, S. "A Nabataean Nose-Ring from Avdat". *Israel Exploration Journal* 24 (1974), 95-96.
- Maani, S. "al-Wadhaeif Wal-myhan Cenb al-Anbat men Khelal Nuqushahom". *Majallat Jamecat demasheq* 15/2 (1999), 173-215.
- Meshorer, Y. *Nabataean Coins*. Jerusalem: In *Qedem* III, 1975.
- Milik-Starcky, J. *Inscriptions récemment découvertes à Petra, AdAJ*, 20/ 112-115, 1975.
- Negev A. *Personal Names in the Nabatean Realm*. Jerusalem: in *Qedem* XXXII, 1991.
- Parlasca, I. *Terrakoten aus Petra, Ein neues Kapitel nabätaischer Archäologie in Petra and the Caravan Cities*. ed. F. Zayadine. 87-105. Amman: Department of Antiquities, 1990.
- Patrich, J. "Earrings of the Goddess Al-Uzza from Mamshit *Qadmoniot* 16. (1984), 86-88.
- Schmid, S.G. "The Nabataeans: Travelers between Lifestyles". *The Archaeology of Jordan*. ed. B. Macdonald, R. Adams and P. Bienkowski. 386-426. Sheffield: Sheffield Academic Press, 2002.

“Sectio Secunda: Nabataean Inscriptions”. *CIS II Corpus Inscriptionum Semiticarum*. Paris: 1907.

Schmit-Korte, K. *Die Nabatäer, Spuren einer Arabischen Kultur der Antike*. Veröffentlichung der Deutsch-Jordanischen Gesellschaft, 1977.

Strabo. *The Geography of Strabo*. Trans: Horas Jones. VII. London: William Heinemann Ltd, 1966.

Yardeni A. *Text-book of Aramaic, hebrew and Nabataean- documentary Texts from The Judaeen desert*. The Hebrew University, The Ben-Zion Dinur Center for Research in Jewish History, 2000.

Zayadine F. “Notizen zur frühen Geschichte und zum Königreich der Nabatäer. Notes on the Early History and the Kingdom of the Nabataeans in Michael Kühnental und Helga Fischer”. *Petra, die Restaurierung der Grabfassaden Arbeitshete des bayerischen landesamtes für denkmalpflege*. 105, 2000.